

ภูมิปัญญาของเรา..

การกำเนิดขึ้นและการดำรงอยู่ของชุมชนในแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่ผ่านห้วงเวลาแห่งกาลเวลาอันยาวนานเกิดการสังสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การสังเกต บ่มเพาะและสั่งสอนถ่ายทอดเรื่องราวจากรุ่นสู่รุ่น รุ่นแล้วรุ่นเล่าจนกลายเป็นคุณค่า ค่านิยมของสังคมที่แสดงออกทางจารีต ประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นนามธรรมเช่น ประเพณี ความเชื่อ หรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาปัตยกรรม ผ้า เครื่องปั้นดินเผา เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหาร ศิลปะการแสดง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เราเรียกว่า ภูมิปัญญา

ด้วยภูมิปัญญาที่สั่งสมและสืบสาน ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีก รุ่นหนึ่งโดยการเรียนรู้ในวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมในแต่ละท้องถิ่นและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็น “วัฒนธรรม”

ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งแต่ละพื้นที่จะมีวิถีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันหรือแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของสภาพวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา อาชีพและการศึกษา ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญหลายประการเช่น เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดความสามัคคี เป็นเครื่องมือให้ความบันเทิง เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เป็นมรดกที่สำคัญของชุมชน เป็นเครื่องมือให้การศึกษา เป็นเครื่องฝึกพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมให้แก่เด็ก หรือแม้กระทั่งเป็นเครื่องมือสำหรับควบคุมสังคม

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของอำเภอเทพา ซึ่งประกอบด้วยลักษณะพื้นที่ ๓ รูปแบบทั้งเนินเขา ที่ราบและชายฝั่งทะเล มีสภาพภูมิอากาศที่มีลมมรสุมพัดผ่านตลอดทั้งปี มีพืชพันธุ์ที่เป็นพืชเฉพาะ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามที่อยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อและสมานฉันท์ และมีวิถีทางสังคมอื่น ๆ ต่างเป็นประสบการณ์แห่งการเรียนรู้อันก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาที่ไม่แตกต่างกับความ เป็นอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงอื่นมากนักถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านมิติกาลเวลาท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงความเป็น “อัตลักษณ์” ของสังคมสามารถแยกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ๘ ประเภทคือ

๑. ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน
๒. ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย
๓. ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย
๔. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม
๕. ภูมิปัญญาด้านภาษาและการสื่อสาร
๖. ภูมิปัญญาด้านอาชีพ
๗. ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย
๘. ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

ภูมิปัญญาด้านอาหารการกิน

ภูมิปัญญาด้านอาหารการกินของคนได้เกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ที่เป็นไปตามสภาพภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่พื้นถิ่นฐาน รวมถึงการรับเข้ามาของวัฒนธรรมจากถิ่นอื่นร่วมผสมผสานตามคุณลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและพื้นถิ่นฐานนั้น ๆ อาหารการกินอันเกิดจากเทคนิควิธีการของคนในแต่ละท้องถิ่นคิดค้นและปรับปรุงต่อ ๆ กันมาจนเกิดเป็น “ลักษณะการกิน” สืบทอดถึงทุกวันนี้

คนใต้จะนิยมรับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก ส่วนข้าวเหนียวจะใช้ประกอบเป็นของหวานหรือในพิธีต่าง ๆ นิยมอาหารที่มีรสจัด เช่น เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด หากเป็นแกงก็จะมีรสกะปิเข้มข้นและมักจะมีสีเหลืองจัดและรสขุ่นของ “ขมิ้น” ซึ่งการใช้ขมิ้นในส่วนผสมของเครื่องแกงจะเป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ จึงทำให้ทุกมื้ออาหารของคนใต้จะต้องมีอาหารประเภทรสเผ็ดและประเภทที่มีน้ำแกง (แกงส้ม หรือแกงเหลือง แกงไตปลา แกงกะทิ) หมุนเวียนอยู่เสมอ รวมถึงสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยคือจะต้องมีน้ำซุบ (น้ำพริก) กับผักหนาะ (ผักจิ้ม) ประเภทตามฤดูกาลเช่น สะตอ เนียง เรียง ยอดจิก ยอดสมุย (สะ-หมุย) หรือผักพื้นบ้านอื่น ๆ ที่มีอยู่รอบบ้านที่อยู่อาศัย

นอกจากอาหารคาวแล้ว คราวคนได้ยังมีอาหารหวานหรือขนมหวานอันประกอบด้วยเครื่องปรุงหลัก ๓ อย่างคือ แป้ง น้ำตาลและกะทิหรือมะพร้าวขูด หรืออาจจะใช้พืชอื่นแทนแป้งเช่น เผือก มัน ถั่ว ฟักทอง ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ส่วนน้ำตาลอาจจะใช้น้ำตาลโตนด น้ำตาลมะพร้าว น้ำตาลทราย เป็นต้น ทั้งนี้ขนมหวานไม่ได้กระทำขึ้นโดยทั่วไปจะกระทำขึ้นในเฉพาะโอกาสพิเศษ เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ มีงานมงคล หรืองานออกปากกินแรง (บางพื้นที่เรียก ออกปากกินวาน) เช่น กะยั่วข้าว หามริน (ย้ายบ้าน) เป็นต้น

ในส่วนของผลไม้ที่ใช้นั้นซึ่งจะใช้ผลไม้ตามฤดูกาลที่อาจจะนำมาปรุงเป็นขนมหวาน เช่น ขนุน จำปาตะ พุเรียน หรือนำมากินสด ๆ รวมไปถึงผลไม้ป่าเช่น ลูกขลุบ (ตะขบ) ลูกหวายลิง ลูกม้าว ลูกหว่า ลูกหมูล่ ลูกโทะ ลูกกำขำ ลูกปลา เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านอาหารการกินของคนได้มีวัฒนธรรมการกินสอดประสานแทรกอยู่มากมายเช่น ในการกินอาหารแต่ละมื้อจะต้องเหลือข้าวสวยติดหม้อไว้เสมอเพื่อเป็นขวัญหม้อ หรืออีกนัยหนึ่งสะท้อนถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ว่าญาติมิตรซึ่งเดินทางมาจากแดนไกลเมื่อมาถึงเรือนจะได้มีข้าวกินทันที การห้ามมิให้เด็กกิน “กับข้าว” เล่นหรือกินมากเพราะจะทำให้เป็น “เคื่อน” (เป็นพยาธิ) หากแต่จะเป็นการสอนเรื่องการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นอย่างมีนัยเช่นกัน

ข้าวยา

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

ข้าวยาเป็นอาหารพื้นเมืองของภาคใต้ เป็นอาหารที่นิยมรับประทานกันในตอนเช้า เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการครบทั้ง ๕ หมู่โดยนำพืชผักที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่น ตะไคร้ ใบมะกรูด ถั่วฝักยาว ดอกดาหลา สะตอเบา (กระถิน) มาผ่านผสมกันเรียกว่า “หมวด” คลุกเคล้าด้วยกุ้งแห้งป่น มะพร้าวคั่ว เนื้อปลาตากโตน ราดด้วยน้ำบูดูที่ผ่านการปรุงรส (เคี้ยว) มาเรียบร้อยแล้วตามความชอบของแต่ละคน เพิ่มรสชาติด้วยมะนาว พริกป่น พริกสด หรือรับประทานกับไข่ไก่ต้ม ไข่ทอดก็จะเพิ่มคุณค่าทางอาหารยิ่งขึ้นด้วย

เต้าคั่ว (สลัดทะเลสาบ)

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

เต้าคั่ว ท้าวคั่ว หรือ สลัดทะเลสาบเป็นอาหารพื้นเมืองของภาคใต้ อีกชนิดหนึ่ง เป็นอาหารที่นิยมกัน โดยทั่วไปรับประทานเป็นมื้อหลักก็ได้ หรือเป็นอาหารว่างก็ได้ มีส่วนประกอบด้วย บี๋หูน(เส้นหมี่) ลวก ผักบุงหัน ลวก ถั่วงอกลวก ไข่ไก่ต้มผ่าครึ่งซีก กุ้งชุบแป้งทอดหั่นเป็นชิ้น เต้าหู้ทอด หั่นเป็นชิ้น อาจมีหมูต้มหรือเนื้อไก่หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ พริกดำ แต่งกว๋อหั่นชิ้น บาง ๆ เล็ก ๆ ราดด้วยน้ำเต้าคั่วซึ่งผ่านการเคี่ยวจากน้ำตาลปีบ น้ำปลาน้ำส้มสายชู กระเทียมสับจนเป็นน้ำกึ่งข้นกึ่งใส มีรสหวานและรสเค็มนำรสเปรี้ยว รสชาติของเต้าคั่วจะแตกต่างกันที่น้ำเต้าคั่วซึ่งขึ้นอยู่กับความชอบของคนแต่ละพื้นถิ่นฐาน

ละแซ หรือ ละเส

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

ละแซ เป็นอาหารพื้นเมืองของภาคใต้ อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นอาหารของชาวมุสลิมนิยมรับประทานเป็นอาหารเช้า หรืองานเทศกาลต่าง ๆ เป็นเส้นแป้งนิ่มม้วนเป็นก้อนยาว กรรมวิธีการทำไม่แตกต่างจากการทำเส้นขนมจีน กล่าวคือ ใช้แป้งข้าวเจ้าโดยนำแป้งข้าวเจ้ามาแช่น้ำให้นิ่มและนำไปหมักก่อนหมักประมาณ ๗ วัน แล้วจึงนำมานวดในเครื่องนวดแป้ง หรือใช้แป้งข้าวเจ้าสำเร็จนำมานวดจนนิ่มพอประมาณ ตีเป็นแผ่นบางแล้วม้วนเป็นชิ้น ๆ แล้วนึ่งให้สุก เวลาจะรับประทานใช้มีดหรือกรรไกรตัดตามแนวขวาง ก็จะได้อ่อนชิ้นพอดีคำ หลังจากนั้นใช้น้ำแกง (กรรมวิธีเดียวกันกับน้ำแกงขนมจีน หากแต่จะเป็นเฉพาะน้ำแกงหวาน) ประงอกแล้ว ราดลงจนท่วมชิ้น ละแซ เดิมถั่วงอก ผักบุงหัน พริกป่น หรือพริกสด ตามความชอบ

ข้าวดอกทราย

ข้าวดอกทราย เป็นอาหารพื้นเมืองของเทพาชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านอาหารเฉพาะถิ่นของชาวบ้านบ้านสะกอมทั้งพื้นที่อำเภอเทพา และพื้นที่อำเภอจะนะ มีส่วนประกอบคือ ข้าวสวย ตะไคร้ พริกสด กะปิ ปลาอย่างกะเนื่อ หัวหอมแดงและมะขามเปียก โดยนำตะไคร้มาหั่นซอยเป็นแว่นแล้วนำมาตำโขลกพร้อมกับพริกสด หอมแดง ตำพอละเอียด นำเนื้อ

ปลาอย่างมาผสมพร้อมกับใส่กะปิและมะขามเปียก คลุกให้เข้ากัน หลังจาก
นั้นนำข้าวสวยที่เตรียมไว้คลุกให้เข้ากันกับเครื่อง รับประทานกับปลกแห้ง
แดดเดียวทอด และเครื่องเคียงเช่น แตงกวา ถั่วฝักยาว มะเขือ ยอดกระถิน
หรือผักพื้นถิ่นอื่น ๆ

กะปิเทพา

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

กะปิ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการประกอบอาหาร โดยเฉพาะ
พื้นถิ่นได้จากกุ้งฝอยสู่กระบวนการแปรรูปตามภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมา
หลายชั่วอายุคนจนได้รูปแบบและรสชาติที่เป็นอัตลักษณ์และมีมนต์เสน่ห์
ปลายจักมีเสื่อมคลาย กุ้งฝอยหรือ กุ้งเคย ขนาดเล็กที่ไม่สามารถนำไป
จำหน่ายได้หมักกับเกลือในอัตรา ๑๐ : ๑ จากนั้นนำเข้าเครื่องบดละเอียด
แล้วนำมาตากแดด พอหมาดก็นำเข้าเครื่องบดซ้ำอีกครั้ง เมื่อละเอียดได้ที่
แล้วนำมาบรรจุใส่โถงไว้อย่างน้อย ๒ วัน นำออกมาตากแดดอีกครั้งโดยบิ
กะปิให้เป็นก้อนแบน ๆ แล้วนำเข้าเครื่องบดอีกครั้ง นำไปบรรจุภาชนะปิด
ให้แน่น ตั้งทิ้งไว้ประมาณ ๑-๒ เดือนก็สามารถนำออกบริโภคหรือจำหน่าย
ต่อไป

อำเภอเทพามีเอกลักษณ์เฉพาะของอาหารเป็นสัญลักษณ์ของเทพา
นั่นคือ “ไก่ทอดเทพา” ซึ่งมีกรรมวิธีประกอบเป็นเนื้อไก่ทอดที่ไม่มีหนัง มี
สูตรเฉพาะที่ทำให้เนื้อไก่สุกทั่วชิ้น ไขมันน้ำมันและเนื้อไม้และแม่เก็บไว้
ค้างคืนก็ตาม ซึ่งจะรับประทานร่วมกับข้าวสวยใส่กระตังใบบัวหรือใบตอง
ราดด้วยแกงเขียวหวานไก่ หรือข้าวเหนียวที่มีหอมเจียวเติมสีส้มและความ
หอมνάกิน

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาด้านอาหารการกินของคนเทพานั้น
แทบไม่แตกต่างกับวิถีการดำรงชีวิตในภูมิภาคใกล้เคียง อาจจะแตกต่างกัน
บ้างที่รสชาติของอาหารและวัฒนธรรมของศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาว
มุสลิมซึ่งเน้นและให้ความสำคัญกับ “เครื่องเทศ” ในการประกอบอาหาร

ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย

เครื่องนุ่งห่ม ปัจจัยความต้องการพื้นฐานสำคัญของมนุษย์ ซึ่งนอกจากเพื่อการปกปิดสรวงร่างกาย ป้องกันร่างกายจากความร้อนและความหนาว ยังเป็นสิ่งสะท้อนอัตลักษณ์แห่งถิ่นฐานของมนุษย์ด้วยเช่นกัน ในภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย แม้แต่ในประเทศไทยเองสภาพทางกายภาพทำให้เครื่องแต่งกายของคนแต่ละภาคแต่ละพื้นที่ก็แตกต่างกัน หรือแม้แต่ในภูมิภาคเดียวกันแตกต่างกันที่ศาสนาและวัฒนธรรม การแต่งกายก็แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด หากแต่การแต่งกายที่สืบทอดกันมานั้นล้วนเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาด้านการแต่งกายทั้งสิ้น

ลักษณะการแต่งกายของคนได้โดยทั่วไปเป็นภูมิปัญญาอันเกิดมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีอากาศร้อนอบอ้าว มีฝนตกชุก จึงมีเครื่องแต่งกายน้อยชิ้นเพื่อปกปิดร่างกายตามเหมาะสมเท่านั้น

หากแต่ในอีกมิติวัฒนธรรมหนึ่งของชาวมุสลิมที่มีการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นการแต่งกายที่เป็นไปตามข้อบัญญัติ หลักคำสอนทางศาสนาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในอัล-กรุอ่าน โดยเฉพาะสตรีมุสลิมที่จะเน้น “มิดชิด” ปกปิดทั่วร่างกายยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือเท่านั้น ซึ่งว่ากันว่าหญิงมุสลิมจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์อย่างไร รูปแบบใดไม่สำคัญ ที่สำคัญคือจะต้องปกปิดอวัยวะส่วนที่ศาสนาให้ปกปิด

การแต่งกายของหญิงมุสลิมในแบบประเพณีดั้งเดิมและยังคงเป็นที่นิยมคือ ชุดคุรง เป็นเสื้อคลุมติดคอ ผ้าหน้าพอสวมศีรษะได้ ติดกระดุมคอ ๑ เม็ดหรือเข็มกลัด ๑ ตัว แขนทรงกระบอกยาวพันข้อศอกหรือเกือบถึงข้อมือ ตัวเสื้อหลวมยาวคลุมสะโพก สวมกับผ้าถุงเป็นปาเต๊ะหรือผ้าถุงธรรมดาก็ได้ มีผ้าคลุมศีรษะ ซึ่งสามารถดัดแปลงแต่งเติมลวดลาย ลายฉลุได้เพื่อความสวยงาม นอกจากนี้หญิงมุสลิมนิยมสวมเครื่องประดับเพื่อความสวยงามหรือเพื่อแสดงฐานะซึ่งเป็นเครื่องประดับประเภททองคำเพชร ไข่มุก เช่น เข็มกลัด สร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไลข้อมือ ต่างหู

ทั้งนี้และทั้งนั้น ภูมิปัญญาด้านการแต่งกายของชาวเทพาก็ยังคงถือรูปแบบการแต่งกายแบบประเพณีเดิมกล่าวคือ จะแต่งกายตามประเพณี

เมื่อมีเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ วันเข้าพรรษา วันสารทเดือนสิบ เป็นต้น เช่นเดียวกับกับชาวไทยมุสลิมที่แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายตามข้อบัญญัติทางศาสนา และจะแตกต่างกันไปตามพิธีหรือเทศกาล เช่น ชุดแต่งงาน เจ้าบ่าว-เจ้าสาว งานวันตรุษ (ฮารีรายอ) หรืองานสำคัญ ๆ ของศาสนา ซึ่งมีการปรับประยุกต์ระหว่างแบบพื้นเมืองกับแบบสากล หากแต่ยังคงไว้ซึ่งหลักในการแต่งกายที่ปกปิดร่างกายมิดชิด เรียบร้อย สะอาด ประหยัดและรักษาเอกลักษณ์แห่งศาสนาไว้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย

ในการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวภาคใต้ในสมัยก่อนซึ่งนิยมสร้างชุมชนอยู่ใกล้กับเส้นทางสัญจรคือ ทางน้ำและจะมีการสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะเป็นบ้านหรือเรือน ซึ่งเรียกกันโดยสามัญภาษาได้ว่า “เรือน” ใน ๒ ลักษณะ คือ เรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับ

๑. เรือนเครื่องผูก

เป็นเรือนที่ใช้วัสดุต่าง ๆ ประกอบกันเข้ากับโครงสร้างและตัวเรือน โดยการผูกยึดด้วยเชือก ถ้าวัดย์ วัสดุหลักมักเป็น ไม้ไผ่และ ไม้ยืนต้นขนาดเล็กที่ลั่นแล้วแต่หาได้ในท้องถิ่นเพียงนำมาผูกยึด สอดสานร้อยเข้าด้วยกันประกอบกันเป็นเรือน เรือนเครื่องผูกมีขนาดเล็ก ยกพื้น ไม่สูงมากนักมีขนาดเล็ก (๒ ช่วงเสา) ไม่มีความคงทนถาวรและให้ความปลอดภัยไม่มากนัก เรือนไทยภาคใต้บำรุงรักษาและซ่อมแซมได้ง่าย ส่วนประกอบแทบทุกส่วนของ เรือนไทยภาคใต้ และยังเฉพาะเรือนเครื่องผูก เช่น เครื่องมุง เครื่องกัน พื้นเรือน และแม้แต่โครงสร้างบางชิ้นสามารถถอดเปลี่ยน ซ่อมแซมได้เมื่อชำรุดหรือหมดอายุการใช้งาน คนในเรือนช่วยกันซ่อมแซมรักษาได้ง่าย รวมทั้งยังปลูกสร้างต่อเติมได้ง่าย คนในครอบครัวอย่างน้อยมีคนที่มีความรู้ความสามารถเชิงช่างสามารถปลูกสร้างต่อเติมบ้านได้เอง โดยส่วนประกอบต่าง ๆ ไม่เสียหายซึ่งมีภูมิปัญญาในการสร้างเรือนไทยเครื่องผูกดังนี้

๑.๑ การใช้ดินเสาหรือบาทเสา

เกิดจากการศึกษาลักษณะธรรมชาติของท้องถิ่นเนื่องจากภาคใต้ฝนตกมาก ทำให้ดินชั้นฉ่ำน้ำ เสาบ้านที่ฝังดินจะผุเร็ว ทำให้อยู่อาศัยได้ไม่นาน ประกอบกับมีตัวปลวกคอยกัดกิน จึงมีการนำวัสดุที่ทนทานมารองรับเสาบ้าน บางแห่งอาจใช้ค้อนไม้เล็ก ๆ ใส่ทรายให้เต็มแล้วคว่ำปากโหลงใช้รองรับเสา ต้นเสาจะไม่ผุหรือเมื่อปลวกขึ้นก็ดูแลได้ง่าย และจะเป็นเรือนยกพื้นสูงเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายเมื่อเกิดน้ำท่วม

นอกจากนี้ การใช้ดินเสาหรือบาทเสา ทำให้สามารถเคลื่อนย้ายบ้านได้ง่าย เมื่อไม่ต้องการจะอยู่อาศัย ณ จุดเดิม อาจเป็นเพราะความเชื่อที่ทำให้เกิดเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเหตุผลอื่นใดก็จะให้วัวนำให้เพื่อนบ้านช่วยหามเรือนไปตั้ง ณ จุดอื่น เกิดสำนวน “ออกปากหามเรือน”

๑.๒ การใช้ฟากปูพื้นเรือน

ฟากที่ปูพื้นเรือนอาจจะทำกับไม้ไผ่ หรือไม้หมากผ่าตามยาวของลำต้น เหลาให้กลมหรือแบน ใช้หวานผูกมัดให้แน่น การจัดวางซี่ฟากจะวางไว้ห่างกันเล็กน้อย การปูฟากทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม้ร้อนและรักษาความสะอาดได้ง่าย

๑.๓ การใช้ไม้ไผ่สานฝาทำฝาบ้าน

โดยการนำไม้ไผ่มาผ่าซีกแล้วทาบให้แบนนำมาสานเป็นฝาบ้าน ช่องว่างระหว่างไม้ไผ่แต่ละอันจะทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก นอกจากนั้นสามารถสะท้อนงานศิลปะได้จากการสานฝาหลายต่าง ๆ เช่น ลายขัดสอง ลายลูกแก้ว ซึ่งทำให้เกิดความสวยงามอีกด้วย

๑.๔ วัสดุใช้มุงหลังคา

วัสดุที่ใช้มุงหลังคาเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะใช้ใบไม้ชนิดต่าง ๆ อาทิ ใบตอง (แห้ง) ใบจาก ใบสาเก หรือบางพื้นที่

อาจจะใช้เปลือกต้นเสม็ด วัสดุเหล่านี้ไม่เก็บความร้อน ทำให้บ้านเรือนไม่ร้อน นาคู่อาศัย ซึ่งการสร้างหลังคาบ้านจะใช้หลังคาแหลม คือหน้าจั่วสูง ทำให้น้ำฝนไหลลงอย่างรวดเร็ว หลังคาไม่ทานน้ำ ไม่ซึมซับน้ำ ทำให้ผู้ชาย ชาวบ้านมักจะเลือกใช้ใบจาก ใบสาเก เพราะผิวใบลื่นและหนา ลักษณะหลังคา หลังคาแหลม หน้าจั่วสูง

๑.๕ บันได

การมีได้ถนนสูงโล่ง จะต้องทำบันได (ลูกได) ให้สามารถขึ้นเรือนได้สะดวก บันไดเรือนไทยเครื่องผูกจะสามารถยกลากขึ้นเรือนได้เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย ต่อมาภายหลังเมื่อสร้างเรือนไทยเครื่องสับแล้ว บ้านจัดเป็นสิ่งปลูกสร้างถาวรบันไดบ้านจึงติดตั้งติดเรือนไว้ นับว่าเป็นภูมิปัญญาในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนไทย

๑.๖ นอกชาน

นอกจากตัวเรือนแล้ว ภูมิปัญญาของช่างพื้นบ้านและชาวบ้านยังคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่บ้านเรือนด้วย เช่นसानกระบุง ตะกร้า หรือนันทนาการต่าง ๆ โดยการมีได้ถนนที่สูงโล่ง ทำให้เดินผ่านได้สะดวก สามารถทำงานอดิเรกได้ เป็นลานเล่นของเด็ก ๆ หรือเก็บวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือประกอบอาชีพได้

๒. เรือนเครื่องสับ

เป็นเรือนที่เกิดขึ้นหลังเรือนเครื่องผูก เนื่องจากเครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปเช่น ขวาน เลื่อย สำหรับตัด โคน และตัดแต่งต้นไม้ให้เป็นเหลี่ยมได้ง่าย เรือนเครื่องสับจึงใช้ไม้เหลี่ยม ชั้นแรกอาจมีแค่ มิด พร้า ขวาน สำหรับสับตกแต่ง จึงเรียกเรือนที่ใช้สร้างในลักษณะนี้ว่า เรือนเครื่องสับ ลักษณะของรูปแบบและโครงสร้างโดยทั่วไปจะเหมือนกับเรือนเครื่องผูก แต่จะมีคุณลักษณะพิเศษขึ้นมาคือ

๒.๑ ช่องลม

เนื่องจากเรือนเครื่องสับจะใช้ฝากันเป็นไม้กระดานกระดาน ทำให้ลมพัดผ่านได้ยาก ภายในตัวเรือนอาจจะร้อนอบอ้าว ทำให้ในการ

สร้างฝายบ้านนั้นต้องเว้นช่องลมเอาไว้ เพื่อระบายอากาศ โดยจะเว้นไว้ที่ข้อคือการใช้ข้อสองชั้น ซึ่งเรียกว่า “คอสอง” นอกจากนั้นอาจพิจารณาใช้ช่องลม ที่ส่วนอื่นของบ้านก็ได้ เพื่อให้ระบายอากาศได้มากขึ้น ช่องลมจะกันด้วยระแนงถี่หรือห่างขึ้นอยู่กับความต้องการและความสวยงามของลวดลายและรูปแบบที่ประคิษฐ์ขึ้น

๒.๒ การใช้เดือย

จะมีการใช้เดือยลิ่มแทนตะปู เนื่องจากตะปูหายากและยังขึ้นสนิมอีกด้วย ทำให้ต้องซ่อมแซมบ่อย ช่วงพื้นบ้านจึงหาวิธีแก้ปัญหาด้วยการบากเจาะ ต่อไม้เข้ามุมไว้ฝังแกนหมุนเปิดปิด ประตู หน้าต่างรวมถึงการถอดกลอนแทนการใช้ตะปู นอกจากนี้การใช้การ บาก เจาะ เข้าเดือย ใส่ลิ่ม หรือ สลัก ก็ถอดเปลี่ยนได้ไม่ยาก

ลักษณะเรือนไทยมุสลิม

ในการก่อสร้างบ้านเรือนอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ เพื่อป้องกันอันตรายจากลมฟ้าอากาศและสัตว์ร้ายซึ่งเหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ตลอดจนจารีตประเพณีทางสังคม และรูปแบบการดำเนินชีวิตสำหรับเรือนไทยมุสลิม นอกจากจะสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ดังกล่าวแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อการสร้างบ้านเรือนอย่างแท้จริง ทั้งในรูปแบบการใช้พื้นที่ การอยู่อาศัย การประกอบกิจกรรมในการดำรงชีวิต ศาสนาและการประดับตกแต่งตัวเรือนให้งดงาม

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

โดยทั่วไปเรือนมุสลิมเป็นเรือนแฝด และสามารถต่อขยายไปได้ตามลักษณะของครอบครัวขยาย โดยมีบานเชื่อมต่อกันและมีการเล่นระดับพื้นเรือนให้ลดหลั่นกันไป เช่น พื้นบริเวณเฉลียงด้านบันไดหน้าแล้วยกพื้นไปเป็นระเบียง จากพื้นระเบียงจะยกระดับไปเป็นพื้นตัวเรือนจากตัวเรือนจะลดระดับไปเป็นพื้นครัว จากพื้นครัวจะลดระดับเป็นพื้นที่ซักล้าง ซึ่งอยู่ติดกับบันไดหลัง

การลดระดับพื้นจะเห็นได้ชัดว่า มีการแยกสัดส่วนจากกันในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ บางตัวเรือนเมื่อสร้างตัวเรือนหลักเสร็จแล้ว ยังต้องกำหนดพื้นที่ให้เป็นบริเวณที่ใช้ทำพิธีละหมาด ซึ่งเป็นกิจวัตรที่ต้องกระทำวันละ ๕ ครั้ง

สำหรับการกันห้องเพื่อเป็นสัดส่วนเรือนไทยมุสลิมจะกันแต่ที่
จำเป็นนอกนั้นจะปล่อยพื้นที่ให้โล่ง เพราะชาวไทยมุสลิมใช้เรือนเป็นที่
ประกอบพิธีทางศาสนา นอกจากนั้นยังไม่นิยมตีฝาเพดาน เพราะภาคใต้มี
อากาศร้อนและฝนตกชุก อากาศอบอ้าว และจะเว้นช่องลมใต้หลังคาให้ลม
โกรกอยู่ตลอดเวลา

การที่ตัวเรือนยกพื้นสูง ชาวไทยมุสลิมจึงสามารถใช้ได้ถูก
ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น ใช้เป็น
บริเวณประกอบอาชีพเสริม คือ ทำกรงนก ฐานเสื่อกระจูด หรืออาจใช้วาง
แคร่เพื่อพักผ่อน บางบ้านอาจกันเป็นคอกสัตว์ เป็นต้น

เนื่องจากประเพณีความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมจะแยกกิจกรรม
ของชายและหญิงอย่างชัดเจน ตัวเรือนจึงนิยมมีบันไดไว้ทั้งทางขึ้นหน้าบ้าน
และทางขึ้นครัว โดยทั่วไปผู้ชายจะใช้บันไดหน้า ส่วนผู้หญิงจะใช้บันได
หลังบ้าน รวมทั้งเป็นการไม่รบกวนแขกในการเดินผ่านไปมาอีกด้วย

ลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของเรือนไทยมุสลิม คือการสร้าง
เรือนโดยการสร้างส่วนประกอบของเรือนก่อน แล้วจึงนำส่วนต่าง ๆ
เหล่านั้นขึ้นประกอบกันเป็นตัวเรือนอีกทีหนึ่ง ขณะเดียวกัน เมื่อต้องการ
ย้ายไปประกอบในพื้นที่อื่น ๆ ตัวเรือนก็สามารถแยกออกได้เป็นส่วน ๆ ได้
เสาเรือนจะไม่ฝังลงดิน แต่จะเชื่อมยึดกับ ดินเสาหรือฐานเสาเพื่อป้องกัน
ปลวกและความชื้น

นอกจากนี้เรือนไทยมุสลิมยังแยกส่วนที่อยู่อาศัย (แม่เรือน) ออก
จากครัว โดยใช้เฉลียงเชื่อมต่อกัน ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าบริเวณแม่เรือนเป็น
บริเวณที่สะอาด ส่วนบริเวณครัวนั้นสามารถทำสกปรกได้และต้องทำความสะอาด
สะอาดได้โดยง่ายเช่นกัน ซึ่งมุสลิมจะมีวิถีปฏิบัติคือ ความสะอาดเป็นส่วน
หนึ่งของความศรัทธา

เรือนไทยภาคใต้คุณค่าแห่งภูมิปัญญา และสถาปัตยกรรม

๑. หลังคาเป็นหลังคาทรงสูง มีความลาดชัน

เพื่อให้ฝ้าฝนไหลผ่านโดยสะดวก โดยทั่วไปมี ๓ แบบ คือ หลังคาจั่ว หลังคาปั้นหยา หลังคาบานอ หรือ บาลานอ และมีการต่อชายคาออกไปคลุมบันได เพื่อป้องกันแดดและฝน

หลังคาจั่ว ชาวมุสลิมเรียกว่า “แมและ” เชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลาง แต่จะมีข้อแตกต่างไปจากภาคกลางตรงที่มีปั้นลมปีกนกที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบสถาปัตยกรรมจากมาเลเซีย ไม่เหมือนปั้นลมไทย ซึ่งปลายปั้นลมทั้งสองข้างจะมีหางปั้นลมประดับอยู่

หลังคาปั้นหยา หรือหลังคาลีมะ คำว่า “ลีมะ” แปลว่า “ห้า” หมายถึง หลังคาที่นับสันหลังคาได้ ๕ สัน เป็นรูปทรงหลังคาที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมของชาวตะวันตก หลังคาทรงปั้นหยานับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนภาคใต้

หลังคาบานอ ชาวมุสลิมเรียกว่า “บาลานอ” หรือ “บาลาน” ซึ่งหมายถึงชาวฮอลันดาหลังคาแบบนี้เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมของชาวฮอลันดา เป็นหลังคาที่มีโครงสร้างเช่นเดียวกับหลังคาปั้นหยา แต่เป็นหลังคาปั้นหยาที่มีจั่วติดอยู่ เพื่อระบายอากาศและดูสวยงาม หลังคาชนิดนี้จะมีรูปแบบที่สวยงามกว่าแบบอื่น เหมาะที่จะมีจั่วอย่างน้อย ๓ จั่ว โดยมีหลังคาจั่วแฝด และมีจั่วขนาดเล็กสร้างคুমเกลียงบ้านติดกับบันไดทางขึ้น เพื่อใช้รับรองแขกอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนั้นช่างไม้ยังแสดงฝีมือเชิงช่างในการประดิษฐ์ลวดลายด้วยการแกะสลักไม้ ปูนปั้นเป็นลวดลายประดับขอบจั่ว และมีการเขียนลายบนหน้าจั่ว หรือตีไม้ให้มีลวดลายเป็นแสงตะวัน

นอกจากหลังคาทั้ง ๓ แบบ ดังกล่าวแล้ว เรือนไทยภาคใต้โบราณ ยังมีลักษณะเด่น คือ การประดิษฐ์ลวดลายไม้แกะสลักทั้งบริเวณช่องลมและประดับฝาเรือนอีกด้วย

๒. ไม้นิยมฝังเสาเรือนลงไปในดิน

จะใช้ดินเสาหรือฐานเสาที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ศิลาลง หรือเสาก่ออิฐฉาบปูนรองรับ วิธีสร้างเรือนจะประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือนบนพื้นดินก่อนแล้วจึงยกส่วนโครงสร้างต่าง ๆ ขึ้นประกอบเป็นตัวเรือนอีกทีหนึ่ง ซึ่งการสร้างเรือนวิธีนี้ทำให้สะดวกในการย้ายบ้าน ซึ่งนิยมย้ายบ้านทั้งหลังโดยใช้คนหาม โดยถอดส่วนที่มีน้ำหนักมาก เช่น ฝา กระเบื้องมุง หลังคา ฯลฯ ออกเสียก่อน

๓. ไม้นิยมสร้างรั้วกันบริเวณเรือนแต่จะปลูกไม้ผลแทน

เช่น มะพร้าว มะม่วง ขนุน กล้าย เพื่อให้ร่มเงา และเป็นการแสดงอาณาเขตของบ้านเรือน ซึ่งนิยมสร้างแยกกันเป็นหลัง ๆ

๔. การวางตัวเรือนจะหันหน้าเข้าหาเส้นทางสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก

ซึ่งสามารถรับลมบกและลมทะเลได้และในความเชื่อของการตั้งบ้านตั้งเรือนว่า ห้ามปลูกเรือนขวางหัว (ตะวัน)

๕. มีอาคารประกอบบ้านเรือน เช่น

ศาลา ซึ่งมีรูปทรงของหลังคาคล้ายกับรูปแบบเรือนพักอาศัย เช่น หลังคาจั่ว หลังคาปั้นหยา ศาลาเหล่านี้จะสร้างขึ้นเป็นเอนกประสงค์ตามลักษณะการใช้สอยต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมในครัวเรือน เช่น การเตรียมอาหาร การสานเครื่องเรือน การสานหรือซ่อมเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ อาจ

ใช้เป็นที่พักหรือพบปะสังสรรค์ของชาวบ้านหรือกระทั่งใช้สำหรับเป็นที่หลบแดดฝนระหว่างเดินทาง

๖. สถานที่หรืออาคารประกอบตัวเรือนจะอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพ

เช่น เรือนชานา จะมีเรือนข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดเล็กสำหรับเก็บข้าวเปลือกไว้บริเวณใกล้บ้าน เรือนชาวสวนยางพาราจะมีโรงสำหรับทำน้ำยางให้เป็นยางแผ่นและที่ตากยาง เรือนชาวประมงจะมีที่ตากปลา เป็นต้น

หากพิจารณาถึงรูปแบบและวิธีการในการสร้างบ้านเรือนของคนเทพาแล้วในอดีตต่างยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์เดิมของแนวคิดตามวิถีภูมิปัญญาอยู่ซึ่งจะเป็นเรือนยกพื้นสูง หลังคามุงจาก มุงทรง (สี่ทรง) ลาดชัน ใช้จากหรือทรงกันเป็นฝา ใต้ถุนบ้านมีแคร่และเป็นลานเอนกประสงค์สำหรับกิจกรรมของครอบครัว บางบ้านซึ่งมีฐานะก็ใช้กระเบื้องดินเหนียวมุงหลังคา ใช้ไม้แผ่นกันเป็นฝาบ้าน แม้แต่วิถีชีวิตของมุสลิมก็ตามหากแต่จะโดดเด่นกว่าบ้านเรือนของชาวไทยพุทธคือบ้านเรือนของมุสลิมจะเน้นสีเขียวหรือสีน้ำเงิน

จากวันนั้นถึงวันนี้ บ้านเรือนของคนเทพาในลักษณะดังกล่าวได้มีการรื้อถอนไปเพื่อก่อสร้างแบบใหม่ตามวิถีสังคมใหม่ที่เน้น “ความทันสมัย” โดยการถมดินก่อสร้างบ้านด้วยอิฐถือปูน ติดกระจก ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ซึ่งเท่ากับว่าเน้นความหรูหราที่ต้องแลกกันด้วยเงินตรา ทั้งที่ภูมิปัญญาเดิมสามารถปรับตัวเองโดยนำธรรมชาติที่มีอยู่ทั้งหมดมาใช้ได้อย่างเหมาะสม ปัญหาบางอย่างก็ตามมาเช่น น้ำท่วม โดยที่มนุษย์ยังคงลืมไปแล้วว่า สสารทุกชนิดต้องการที่อยู่ และน้ำก็เช่นกัน ธรรมชาติไม่ได้ตั้งใจที่จะทำร้ายเรา หากแต่เราต่างหากที่ทำลายธรรมชาติโดยลืมสัจธรรมของภูมิปัญญาบรรพบุรุษ

ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เครือญาติและในชุมชนซึ่งให้ความสำคัญกับธรรมชาติซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยทางของชุมชนเหนือขึ้นไปมีความเชื่อ และศาสนาครอบอยู่ จึงก่อเกิดภูมิปัญญาด้านความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมในอันที่จะสืบทอดเกียรติภูมิท้องถิ่นให้ลูกหลานดำรงอยู่ภายใต้กฎของ “ความกตัญญู” ต่อบรรพบุรุษ

ประเพณี หรือ พิธีกรรม ที่สำคัญของคนใต้ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ของครอบครัวอย่างเห็นได้ชัดคือ ประเพณีรับส่งตายาย และ ประเพณีโนราลงครุ

ประเพณีรับส่งตายาย

เป็นประเพณีนักษัตฤกษ์ที่สำคัญที่สุดของคนใต้โดยเชื่อกันว่าในปลายเดือน ๑๐ ของแต่ละปี ญาติพี่น้องที่ล่วงลับจะได้รับการปล่อยตัวจากเมืองผีมาพบญาติพี่น้องบนโลกมนุษย์ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ และจะกลับไปในวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ จึงเป็น โอกาสที่สำคัญยิ่งของคนใต้ที่พยายามหาอาหารต่าง ๆ ไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับโดยจัดอาหารไว้เป็น สำหรับ หรือ หมูรบ ใช้กระบุงทรงเตี้ยสานด้วยดอกไม้ใฝ่ใส่อาหารแห้ง ของหวาน ของคาวรวมถึงสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ

แต่สิ่งที่เป็น “หัวใจ” ของหมูรบ คือ ขนมแห้ง ๕ อย่าง ประกอบด้วย ขนมพอง (มีความหมายถึงแพไว้ลอยข้ามหัวงมบรรพต) ขนมลา (เป็นแพพรรณเครื่องนุ่งห่ม) ขนมกง (เป็นเครื่องประดับ) ขนมดีซำ (เป็นเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย) และขนมบ้า (สำหรับใช้เล่นสะบ้าต้อนรับสงกรานต์)

ทั้งนี้ประเพณีรับส่งตายาย ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ประเพณีชิงเปรต แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของประเพณีไปบ้าง

เพื่อความเหมาะสมตามยุคสมัย หากแต่ยังคงเป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพัน ความกตัญญูต่อบรรพชน และเสริมสร้างความสัมพันธ์ในหมู่บ้านที่น้อมในอันที่จะมีโอกาสถามไถ่สารทุกข์สุขดิบกันอยู่เช่นเดิม

ประเพณีโนราลงครุ

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

เป็นพิธีกรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งยังมีการจัดพิธีและแนวปฏิบัติรองรับกันอย่างเข้มแข็งโดยจะมีบรรพบุรุษรุ่นใดรุ่นหนึ่งจะต้องสืบทอดการทำพิธีการ “ลงครุ” คือ เชิญผีบรรพบุรุษของคนที่ล่วงลับเข้ามา “ทรง” ลูกหลานในตระกูลของตนและจะกลายเป็น “ครุหมอ” เพื่อช่วยปกปักรักษาลูกหลานในวงศ์ตระกูลให้มีความสุข ปราศจากอันตรายใด ๆ การลงทรง เรียกว่า ลงครุ โนรา ผู้ที่ประกอบพิธีคือ ราชครูผู้ซึ่งเป็นโนราใหญ่ประจำคณะ โนรา มีความสามารถทางด้านเวทมนตร์ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีบารมี เป็นผู้นำทางจิตใจ เมื่อราชครูทำพิธีเชิญผีเข้ามาถึง “ร่าง” ร่างทรงจะครองฐานะเป็นบรรพบุรุษของสายสกุลชั่วคราว พิธีกรรมหลังจากนั้นจะเป็นการสนทนาระหว่างลูกหลานญาติพี่น้องกับผีบรรพบุรุษ โดยผ่านทางร่างทรง มีพิธีรดน้ำของขมาลาโทษ ลูกหลานของตระกูลทุกคนจะต้องเข้าร่วมพิธีกรรมนี้และหากไม่เข้าร่วมจะถือเป็นการดูหมิ่นผีครุหมอ ลูกหลานคนนั้นจะต้องได้รับโทษอาจะเจ็บป่วยไม่มีสาเหตุหรือเสียชีวิตก็มี เรียกว่า “ถูกทัก” หรือ “ถูกครุหมอ” ซึ่งจะต้องมีการขอขมาลาโทษในการลงทรงต่อไป

การเข้าทรงผีครุหมอจะมีการทำติดต่อกันทุกปีหรือสองสามปีครั้งตามแต่ผีครุหมอจะกำหนด จะมีพิธีกรรมติดต่อกัน ๓ วัน โดยมากจะเริ่มในวันพุธและจบลงในวันศุกร์ บทร้อง โนราส่วนมากจะเป็นบทที่เป็นตัวแทนความรู้สึกรื่องคุณงามความดีของบรรพบุรุษในอดีต ดังนั้น ๓ วันดังกล่าวจะเป็น ๓ วันของการทบทวนประวัติศาสตร์ของวงศ์ตระกูล สัมพันธภาพของลูกหลานและชุมชนอย่างแท้จริง

การนับถือผีครุหมอถือเป็นการนับถือบรรพบุรุษผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านเช่น โนรา หนึ่งตะลุง ตีเหล็ก หมอตำแย (ปีศาจ) ซึ่งเชื่อว่ามีครุหมอหรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในองค์ความรู้ที่นั้นซึ่งลูกหลานจะต้องมีหน้าที่ในการรับช่วงสืบทอดต่อกันไป อาจเรียกว่า ครุหมอ โนรา ครุหมอ หนึ่งตะลุง ครุหมอเหล็ก ครุหมอปีศาจ เป็นต้น

ประเพณีโนราลางครุจึงนับเป็นที่มาของการนับถือผีครุหมอและเป็นที่มาของวิธีการนับญาติโดยไม่ต้องรู้จักนามสกุล ทั้งนี้เมื่อสังคมมีการขยายตัวออกไปคนในวงศ์ตระกูลก็อาจแยกย้ายไปตั้งรกรากบนถิ่นฐานอื่น แต่มีเพียงสิ่งนี้สิ่งเดียวที่ทำให้ทุกคนต้องกลับมา ณ จุดเริ่มต้นของบรรพบุรุษและการถ่ายทอดเรื่องราวของตระกูล ปู่ย่าตายายก็เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเพราะทุกคนคือ ครอบครัวเดียวกัน

ปัจจุบันประเพณีรับส่งตายายและประเพณีโนราลางครุในพื้นที่อำเภอเทพายังคงดำเนินสืบทอดคุณค่าความงดงามของความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตของมนุษย์อยู่อย่างต่อเนื่องในหลักพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้เฉพาะทั้งครุหมอ โнора ครุหมอเหล็ก ครุหมอดำแย เพราะเราเองคงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า เราเติบโตขึ้นมาด้วยตัวของเราเองโดยไม่มีบรรพบุรุษเป็นผู้สั่งสอน อบรม บ่มเพาะและถ่ายทอดวิถีแห่งชีวิตมาจนถึงทุกวันนี้

ภูมิปัญญาด้านความภาษาและการสื่อสาร

ภาษาเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ถิ่นฐานได้อีกมิติหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน เพราะนอกจากภาษาที่จะใช้แหล่ง (พูด) เพื่อการสื่อสารแล้วนั้น ยังได้บ่งบอกถึงความเป็น “อัตลักษณ์” เฉพาะของชุมชนได้เป็นอย่างดี สำหรับภาษาได้ก็เช่นกันซึ่งจะมีคำเฉพาะหรือศัพท์เฉพาะที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นภูมิลัคนเช่น สงขลาหอน นครหมา ซึ่งคำว่า “หอน” และคำว่า “หมา” ในที่นี้หมายถึง ไม้(รูปปฏิเสธ) คนสงขลาชอบพูดคำว่า “หอน” เช่น หอนไป แปลว่า ไม่เคยไป หอนกิน แปลว่า ไม่เคยกิน ในขณะที่คนนครศรีธรรมราชจะพูดคำว่า “หมา” เช่น หมาไป แปลว่า ไม่ไปหมากิน แปลว่า ไม่กิน เป็นต้น

ภาษาไทยถิ่นใต้ เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ในภาคใต้นับตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงมาจนถึงชายแดนพม่าไปยังบางหมู่บ้านในรัฐกลันตัน ปะลิส เคดาร์ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งภาษาไทยถิ่นใต้มีเพียงภาษาพูดเท่านั้น โดยไม่มีภาษาเขียน สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มคือ

หากจะกล่าวว่า “สำเนียงสื่อภาษา..” สำหรับคนใต้หรือคนเทพา นั้นจะสามารถอธิบายสภาวะนี้ได้เป็นอย่างดีที่ยังคงเอกลักษณ์ของการ “แหล่งไม่ซบ” หรือ ภาษาทองแดง อันเป็นเอกลักษณ์ของคนใต้ แม้ว่าจะมีการ “ตัดลิ้น” ให้เข้ากับภาษาไทยกลางได้อย่างรื่นหูแล้วก็ตาม ภาษาใต้ทองแดง ก็ยังคง “จริงใจ” อยู่มีเสื่อมกลาย

ภูมิปัญญาด้านอาชีพ

ด้วยสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้อันประกอบด้วยชายฝั่งทะเลที่มีแนวเขาสูงทอดยาวขนาดไปกับชายฝั่งทะเล ทำให้ภาคใต้สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเล พื้นที่ที่ราบลุ่ม และพื้นที่ที่ราบเชิงเขา และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์เช่นนี้ทำให้การประกอบอาชีพของคนใต้และวิถีชีวิตของคนเทพาในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน

พื้นที่ชายฝั่งทะเล

เป็นพื้นที่ที่ทอดแนวยาวไปตามชายฝั่งทะเล ผู้คนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมงจับปลา ปู กุ้ง หอย ส่วนใหญ่จะเป็นชาวมุสลิม ในยุคแรกมีการตั้ง “หน้า” หรือ “ทับ” เป็นที่พักชั่วคราวต่อมามีการชักชวนกันมา เกิดเป็นชุมชนใหญ่ตลอดแนวชายฝั่งทะเลดังเช่นปัจจุบัน

การหาปลาทำได้ง่ายโดยไม่ต้องใช้เครื่องมือจับปลามากมายเพราะเป็นการหาปลาตามชายฝั่งน้ำตื้น หรือใช้ “เรือมาด” เรือขนาดเล็กใช้ใบบรรจุกันได้ ๒-๓ คนออกหาปลาในตอนเย็นใช้วอนเข็นโดยการปักปลายอวนข้างหนึ่งกับริมฝั่งและอีกด้านหนึ่งอยู่บนเรือแล้ววนครึ่งวงกลมเข้าหาฝั่ง หรือใช้ “เรือเขียด” ในการจับกุ้ง โดยการนำเรือมาดมาติดปีก “เขียด” ที่ทำด้วยไม้ไผ่คล้ายหวียื่นออกมาครูดผ่านผิวน้ำลงไปกวาดบนพื้นเลน กุ้งจะตกใจและกระโดดขึ้นมา

ชาวประมงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำประเภทกุ้ง หมึก หอย ปู ปลาตามฤดูกาล โดยใช้ “ภูมิปัญญา” ที่เกิดจากประสบการณ์ การสังเกตและธรรมชาติ ส่วนหนึ่งเพื่อการบริโภคและเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วก็จะนำไปขายเป็นอาหารสดหรือแปรรูป หมัก ตากแห้งเพื่อบริโภคหรือเพื่อขายได้อีกทอดหนึ่งต่อไป ทำให้เรามีเคย(กะปิ)และปลาเค็มกินได้ตลอดปี

ภูมิปัญญาของชาวประมงอันเกิดจากการสังมประสบการณ์เป็น การบอกเล่าจากรุ่นต่อรุ่นเกิดจากการสังเกตเช่น แหล่งปลาชุม การ ไล่หมึก การตกปู การตกกุ้ง หรือแม้กระทั่งสิ่งบอกเหตุพายุ เป็นต้น

พื้นที่ที่ราบลุ่ม

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

เป็นพื้นที่ที่ราบเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่เชิงเขากับพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งเหมาะสมกับการทำนาเนื่องจากมีลักษณะเป็นแอ่ง มีน้ำขังหรือมี แม่น้ำ ลำคลอง ไหลผ่าน การทำนาในที่ลุ่มสามารถแบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ คือ นาดำ (เป็นการทำนาในที่ที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์หรือท่วมขังเป็นเวลานาน เมื่อเทือกพร้อมแล้วสำหรับการดำนา ชาวนาก็จะนำกล้าข้าวมาปักดำ) นา หว่าน (เป็นการทำนาในที่ที่มีน้ำน้อยหรือพื้นที่เป็นนาดอน ซึ่งจะขึ้นอยู่กับ ปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี หากปริมาณน้ำฝนน้อยไม่สามารถปักดำได้ก็จะทำ เป็นนาหว่านแทนการปักดำกล้าโดยวิธีการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในเทือก นาที่เตรียมไว้แล้ว) และนาปรัง (เป็นการทำนาออกฤดูกาลในพื้นที่ที่มีน้ำใน การทำนาได้ตลอดปี ซึ่งอาจจะเป็นใกล้แม่น้ำลำคลอง หรือคลองส่งน้ำ ชลประทาน)

เมฆทะมึนบนท้องฟ้าด้านทิศตะวันออกยามเดือน ๘ เป็นการมาถึง แห่งวสันตฤดู สายลมและเมฆฝนหอบความชุ่มชื้นเป็นสายฝนสู่พื้นทุ่งนา เป็นสัญญาณของการเริ่มต้นฤดูการทำนาในปีนี้ การทำนาของคนเฒ่าส่วน ใหญ่จะเป็นนาดำโดยใช้เครื่องมือที่สำคัญในการทำนาคือ ไถ คราดและแอก หรือเรียกรวมกันว่า เครื่องไถ ใช้จอบขุดดินขึ้นมาวางบนคันนา แต่งคันนา ให้เสมอเพื่อเก็บกักน้ำ หลังจากนั้นจะไถประมาณ ๒-๓ ครั้งแล้วคราดไถให้

ดินร่วนเป็นโคลนตม บางครั้งอาจใช้ควายหลาย ๆ ตัวเดินเหยียบขี้วัวขี้หมูใน
ที่นาจนกลายเป็นโคลน เรียกว่า การเวียนควาย หรือ ลูยนา หลังจากนั้นก็ทำ
ดินโคลนให้เรียบเรียกว่า ทำเทือก เป็นช่วงที่กลั่นไอน้ำโคลนกระจายคลุ้งทั่ว
ทุ่งเป็นช่วงเวลาที่น่าสนุกสนานของเด็ก ๆ ที่ได้ลิ้มรสหวานฝาดของ “ลูกหว่า”
อีกครั้งรวมถึงการผูกตักเตนล่อนนางแอ่นที่โอบกั้นห่อเหี่ยวท้องทุ่งแม่
จะไม่ต้องการเป็นอาหารเพียงแต่จะเป็นบทพิสูจน์ “ฝีมือ” ที่สามารถจับสัตว์
ปีกว่องไวตัวนี้ไว้ในอุ้งมือได้ต่างหาก

อีกฟากหนึ่งบริเวณข้างบ้านหรือที่ราบที่น้ำท่วมไม่ถึงจะเป็นการ
เตรียมพื้นที่สำหรับการ “หว่านกล้า” ซึ่งจะเป็นการเตรียมกล้าข้าวสำหรับ
ไปปลูกในท้องทุ่งต่อไป เมื่อกล้าสูงพอประมาณก็จะมีกร “ถอนกล้า” โดย
ใช้แรงงานในครัวเรือนหรือออกบ้านเพื่อนบ้านลงแรงช่วยกัน ถอนกล้ารวบ
ได้ประมาณกำมือใหญ่ก็จะเอาดินที่ติดอยู่กับโคนกล้าออกโดยการพัดกับ
ข้างเท้าด้านในข้างใดข้างหนึ่งตามถนัด แล้วมัดรวมตั้งไว้โดยเชือกที่ได้จาก
ทางสิเหร่ หลังจากนั้นก็ตัดปลายกล้าให้เสมอกันรอการเคลื่อนย้ายไปยัง
ท้องนาต่อไป

มัดกล้าประมาณ ๖-๑๐ มัด เสียบกลางอยู่ด้านละเท่า ๆ กันบนไม้
คานยาวประมาณ ๒ เมตรถูกยกขึ้นบนบ่าสู่ปลายทางข้างหน้าคือท้องทุ่งที่
ชุ่มน้ำบนเส้นทางเล็กที่เรียกว่า หว่านา เทียวแล้วเทียวเล่าจนเพียงพอในแต่ละ
ป็อง (บางพื้นที่เรียก บั้ง) พร้อมแล้วสำหรับการปักดำ การดำนาเป็นศิลปะ
อย่างหนึ่งที่จะต้องมีการคำนวณระยะห่างและความตรงของต้นกล้า โดยเริ่ม
ดำจากหัวนาด้านหนึ่งไปยังหัวนาอีกด้านหนึ่งในทิศทางถอยหลังตรงกัน
ข้าม

การออกปากดำนาเป็นเรื่องปกติของการช่วยเหลือกันในชุมชนที่มี
ข้าวเหนียวคง (ข้าวโพด) อุ่น ๆ ซาวมะพร้าวขูดวางอยู่บนใบตองพร้อมปลา
หลังเขียวตัวสองตัวเป็นของว่างที่หากินได้บนหัวนา

จากนี้กล้าข้าวจะเจริญเติบโตเป็นต้นข้าวด้วยน้ำฝนและห้วงเวลา
สีเขียวเริ่มปรากฏทั่วท้องทุ่ง ต้นข้าวตั้งต้นได้แล้ว มีน้ำขังในท้องนา มีการ
เปิดหัวนาเพื่อระบายน้ำจากป็องหนึ่งไปอีกป็องหนึ่ง เป็นช่วงสนุกอีกอย่าง
หนึ่งของเด็ก ๆ ที่ได้ “ดักซ่อน” กันตามช่องน้ำไหลหรือการหย่อนเบ็ดตก
ปลาน้ำตื้นที่เห็นตัวปลาแหวกว่ายอยู่ตามกอข้าวโดยใช้เหยื่อซึ่งเป็นไส้เดือน

หรือต้กเตนที่ไลจับเอาบนหัวนาก็ได้ อย่างน้อยก็ปลาชิวปลาหมอสัก ๑๐ ตัวหรือปลาช่อนตัวเชิงสักตัวพอสำหรับหมกใบขมิ้น แกงส้มหรือคลุกขมิ้นทอด มีน้ำซุบ (ละ) ลายเคย ใส่พริกบิบบมะนาวกับขอดีจิกนา ขอดีสะตอ เบบ ขอดีเหมา เป็นผักเหนาะ ข้าวสวยร้อน ๆ ควันหอมกรุ่นบนหน้า (ขนำ) นาทิมี่ไอเย็นของละอองน้ำพัดผ่าน เมฆปุยขาวลอยอ้อยอิ่งบนท้องฟ้า มีเสียงนกกล้าแมลงซึ่งแห่อยู่บนกิ่งหว้าเป็นดนตรีบรรเลงกล่อม มันเป็นความสุขที่หาได้ไม่ยากในท้องนาของเทพา

ต้นข้าวเจริญเติบโตขึ้นสะบัดใบพลิ้วลู่เล่นลม น้ำเริ่มขอลดลง ข้าวตั้งท้องเตรียมออกรวง

เข้าสู่ช่วงเดือน ๓ ข้าวที่ตั้งท้องเริ่มสุกเหลืองอร่ามไปทั่วท้องทุ่ง ท้องฟ้าแดดเริ่มแรง ไร่ร้อนที่เพิ่มขึ้นยิ่งทวีกลิ่นหอมของดินและรวงข้าว การออกปากขอช่วยเพื่อนบ้านเก็บข้าวมี่ขึ้นอีกครั้ง โดยใช้ “แคะ” หรือ “แกระ” เก็บทีละรวงๆ นำมามัดรวมกันเข้าเรียกว่า “เลียง” แล้วก็หาบเลียงข้าวกลับไปเก็บไว้ที่ “เรินข้าว”

ท่ามกลางอากาศร้อนอบอ้าวที่มีเพียงแค่หมวกสานใบเดียวในการป้องกันแสงแดดจะหายไปด้วย “ลอดช่อง” สีเขียวตัวโตที่คำพูดคำว่าขอยู่ในกะทิอันเข้มข้นหอมหวานชื่นใจหรือบางครั้งอาจจะเป็น “ขนมควายลุย” ในน้ำกะทิหวานเข้มข้น ล้างคอด้วยน้ำใสเย็นในเพลิงบนหน้า

บนท้องทุ่งยามนี้จะสนั่นด้วยเสียง “ปั้ง” ของเด็ก ๆ ที่วิ่งเล่นอยู่ตามทุ่งนา หรือไม่มีก็ “วิดลูกกลัก” (ปลาน้ำแห้ง) มอมแมม ขามเย็นแดดร้อนลมตกก็จะมีเสียง “แอก” จากว้าวควายหลาย ๆ ตัวที่มีสีสันสดใสลอยลมบนสูงลิบและจะถูกปล่อยทิ้งค้างคินบนท้องฟ้าให้เสียงแอกเป็นเสียงดนตรีขับกล่อมพักผ่อนให้หายอ่อนเพลียจากการตรากตรำงานมาตลอดทั้งวันหรืออาจจะนอนนับดาวฟังเสียงแอกจนเคลิ้มเข้าสู่ห้วงกว้างจิตใจอย่างมีความสุขแห่งราตรีกาลเก็บแรงไว้สู้กับงานที่จะมาถึงยามอรุณรุ่งของพรุ่งนี้ต่อไป

ข้าวเลียงที่ได้เก็บไว้ในเริ่มข้าวนั้นจะถูกนำออกมาวัดด้วยเท้าหรือเครื่องนวดข้าวที่มีจากไม้ไผ่สาน เมื่อได้เป็นข้าวเปลือกก็จะนำมาต้ม (ตำ) ใน “ครกต้มข้าว” (ครกตำข้าว) หรือนำมาสีในครกสีข้าว ลักษณะเป็นแท่งไม้กลมแนวตั้ง ๒ ท่อน ยาวประมาณ ๑ เมตร ท่อนล่างเป็นฐาน ท่อน

บนหมุนเคลื่อนไหวโดยมีแกนกลาง มีรูสำหรับใส่ข้าวเปลือก ขั้วรองทั้ง สองท่อนเข้าหาในหน้าเดียวกันเพื่อกะเทาะเปลือกข้าว มีกาชนะรองรับข้าง เปลือกที่กะเทาะเปลือกแล้วใช้ “คัง” (กระด้ง) ฝัดแยกเมล็ดข้าวกับเปลือก ข้าวออกก็จะได้ข้าวสารเอาไว้หุงกินต่อไป การนำข้าวเลียงออกมานวนั้น จะเอาข้าวเลียงของการทำนาเมื่อปีที่แล้วออกมาใช้ก่อน ส่วนข้าวเลียงของปี นี้ก็จะบริโภคในปีต่อไป หากปีไหนได้ผลผลิตน้อยข้าวเลียงอาจจะหมด ก่อนถึงฤดูเก็บเกี่ยวในปีถัดไปจะเรียกว่า ข้าวไม่พอดัน ก็จะแก้ปัญหาด้วยการ “ยืมข้าว” ของเพื่อนบ้านแล้วค่อยใช้คืนกันในปีถัดไป

จะเห็นได้ว่าในวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มนั้น จะมีอาชีพหลักคือ การทำนา ควบคู่ไปกับการหาปลาน้ำจืด กุ้งตามแหล่งน้ำ ต่าง ๆ รวมไปถึงการหาของป่า เช่น หวาย ย่านลิฐ มาทำเป็นวัสดุเครื่องใช้ ในครัวเรือนซึ่งจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาหลาย ๆ ด้าน เช่น งานหัตถกรรม เครื่องมือจับสัตว์ เครื่องนวดข้าว เครื่องสีข้าว ของเด็กเล่น เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องมือเครื่องใช้ อื่น ๆ อีกมากมายต่างมีต้นกำเนิดจากภูมิปัญญาของ คนในพื้นที่ราบลุ่มนี้เป็นส่วนใหญ่

ในพื้นที่อำเภอเทพา พื้นที่นาส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ตำบลลำไพล ตำบลท่าม่วง ตำบลเกาะสะบ้า เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำจืดและมี ปริมาณน้ำเพียงพอ หากแต่ในปัจจุบันสภาพพื้นที่นาถูกปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าหรือมีการปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่น เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน หรือ พืชสวนอื่น ๆ

ปัจจุบันการทำนายน้อยลง ๆ ทุกปี เมื่อความมั่งคั่งและสีสนของ ท้องทุ่งหายไป วิถีความสัมพันธ์ของผู้คนก็เลือนหายไปทำให้เราสัมผัสภาพ ของคนนับสิบช่วยกัน “ดำนา” หรือช่วยกัน “เก็บข้าว” ที่เรียกว่า “ออกปาก กินแรง” กัน สัมผัสชาติอันหวานหอมของลองช่องน้ำกะทิที่ทำมาเลี้ยงคน ช่วยเก็บข้าว สัมผัสเสียงปี่ซัง สัมผัสว่าควายพร้อมเสียง “แอก” ที่ติดลมบนดั่งขับ กล่อมเรายามรัตติกาลในวัยเยาว์แล้วหรือ อยากรู้ก็ตามเชื่อมั่นว่าสิ่งเหล่านี้ มิได้หายไปจากความทรงจำของพวกเราทุกคน เพราะทุกวันนี้เรายังคง ได้ กลิ่น โคลน กลิ่นหอมของรวงข้าวสุก ได้ยินเสียงแอกว่าควายแ่วอยู่ในหู อยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน หากแต่มัน โคน “บดบัง” และพันนาการด้วยความเจริญ ทางด้านวัตถุและความสะดวกสบายของเทคโนโลยีต่างหาก

พื้นที่ที่ราบเชิงเขา

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

ชุมชนบนพื้นที่ที่ราบเชิงเขา ชายเขา หรือไหล่เขาเกิดขึ้นจากการขยายพื้นที่ทำมาหากินจากที่ราบลุ่มเข้าไปในป่า อาจจะใช้เหตุผลการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร หรือการย้ายชุมชนด้วยเหตุภัยธรรมชาติ การทำมาหากินของผู้คนในชุมชนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการปลูกพืชไร่ ทำนาไร่ หรือนาข้าวไร่ ซึ่งเป็นการทำนาตามพื้นที่ที่เป็นควน ไหล่เขาหรือเชิงเขา โดยใช้พันธุ์ข้าวที่ไม่ต้องการน้ำมากนักเช่น ข้าวพันธุ์ดอกขอม ชาวบ้านจะเรียกข้าวชนิดว่า ข้าวดอกขอม หรือข้าวไร่ ทำไร่เลื่อนลอย เก็บของป่าเพื่อการดำรงชีพ และเมื่อมีการตั้งรกรากนาน ๆ เข้าก็มีการปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะพร้าว หมาก ไม้ผลต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของพันธุ์ไม้แต่ละชนิด

ข้าวไร่ เป็นการทำนาอย่างหนึ่งโดยใช้พันธุ์ข้าวที่ไม่ต้องการน้ำมากนัก การเตรียมพื้นที่โดยการแผ้วถางดิน ไม้ตามพื้นที่ที่ต้องการแล้วทำการ “เผาปรน” เเผาละเอียดจนแทบไม่เหลือแม้กระทั่งเศษไม้ เมื่อมีฝนตกดินชุ่มก็จะเริ่มเพาะปลูกโดยใช้ไม้กลมขนาดกำมือพอเหมาะ สูงพอประมาณ เหลาปลายแหลมมน ๒ ท่อนซ้าชวา เรียกว่า “ไม้สัก” เดินปักที่มกระยะ สลับซ้าชวาเป็นแถวจนเต็มพื้นที่ โดยมีคนปลูกซึ่งมีเมล็ดพันธุ์ข้าวอยู่ในกระบอกไม้ไผ่ยาวหยอดเมล็ดตามหลังแล้วกลบหลุมโดยใช้โคนของกระบอกไม้ไผ่ที่กลบ บ้างก็ผสมเมล็ดพันธุ์แดงกวา แดงโมหรือแดงไทย เข้าไปเพื่อปลูกไปพร้อมกัน

เมื่อข้าวแตกหน่อก็ต้องดูแลไม่ให้หญ้าขึ้นปกคลุมโดยใช้จอบหรือใช้ “กรี” ซึ่งอุปกรณ์ดายหญ้าชนิดหนึ่งทำด้วยเหล็กแผ่นบาง หักมุมฉากกับด้ามถือสอดด้ามด้วยไม้ไผ่เพื่อการถือกระชับมือ จนกระทั่งข้าวตั้งท้องออกรวง พื้นที่ว่างข้างบนอาจจะปลูก “เส้” พืชหัวชนิดหนึ่งคล้าย

ต้นหอมแต่มีขนาดเล็กกว่า และบางทีบนขอนก็อาจจะมี “เห็ดแครง” อาหารอันโอชะเมื่อนำมาแกงกะทิ

ข้าวไร่เมื่อออกรวงจะเป็นอาหารอันโอชะของ “นกคุลา” นกท้องถิ่นชนิดหนึ่งตัวเล็ก ๆ สีดำ อาศัยอยู่รวมกันเป็นฝูง ข้าวไร่จะป้องกันโดยสร้างหุ่่นไล่กา สร้างขนำสูงไว้กลางไร่แล้วมีเกราะไม้สำหรับเคาะไล่ได้ ฝูงนกเมื่อลงจิกกินเมล็ดข้าว ยามนี้จะมีแต่เสียงเกาะเกาะและเสียงโห่ก๊กก้องสะท้อนแนวควนตั้งแต่เข้านเย็น บางแห่งอาจใช้ “นวัตกรรม” เช่น นำไม้ไผ่มาตัดท่อนเว้นข้อแล้วร้อยเชือกที่ข้อท่อนแวนเป็นราวใกล้กับท่อนไม้ที่พาดไว้เป็นแนวขวาง เมื่อใช้เชือกดึงบังคับให้กระบอกเคลื่อนที่แล้วปล่อยเชือกให้กระบอกไปตีกับไม้ที่พาดไว้เป็นเสียงดังไล่นก

หากเหนือจากการไล่นกก็พอกด้วยแดงไทยหอม ๆ กับกะทิเข้มข้น ก็พอจะมีแรงสู้กับนกคุลาต่อไป

เมื่อข้าวสุกเต็มที่ถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็ใช้วิธีการออกปากขอช่วยเพื่อนเก็บข้าวเช่นกัน ซึ่งครั้งนี้นอกจากจากเลี้ยงด้วยหลอดชงน้ำกะทิแล้ว อาจจะมีแดงไทยน้ำกะทิให้เลือกเป็นพิเศษอีกด้วยเช่นกัน หลังจากเลี้ยงอาหารมื่อเที่ยงจากแกงกะทิเห็ดแครง ใ้บ้านต้มขมิ้น ผัดเผ็ดใ้บ้าน น้ำชุบหลายเคยเหนาะด้วยยอดจิกควน ยอดสมุย แส้หรือหน่อไม้ต้มที่ทำได้ข้าง ๆ ไร่ก็เพียงพอแล้วสำหรับน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่มีต่อกัน

ข้าวที่เก็บได้ก็มัดเลียงแล้วนำกลับมาเก็บไว้ในเร็นข้าวเช่นกัน เพียงแต่แยกส่วนไว้เฉพาะข้าวไร่เพื่อสะดวกในการนำไปรับประทานต่อไป เนื่องจากข้าวไร่เมล็ดจะแข็งกว่าข้าวนา ทำให้จะต้องมีวิธีการหุงเฉพาะ

โดยวิถีชีวิตพื้นฐานของคนใต้ที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีซึ่งแม้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป แต่อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางความต่างเหล่านั้นคือ “น้ำใจ” และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนแบ่งปันผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นตนกับผู้มาเยือนหรือการไปเยี่ยมเยือนในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างถิ่นที่จำเป็นต้องมีของติดไม้ติดมืออยู่เสมอ

น้ำใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนใต้มาช้านาน ในอดีตเราจะเห็น “เพลิง” (ไห) ซึ่งเป็นภาชนะดินเผาภายในบรรจุน้ำสำหรับดื่ม มีกระบวยที่ทำด้วย “พริก” (กะลา) ตั้งไว้ที่

“หลา” (ศาลา)ไว้สำหรับคนเดินทางผ่านไปมาได้ดื่มกิน พักผ่อน หุงหาอาหาร หรือพักค้างคืน หรือบางที่อาจจะมีย่านน้ำที่ถือได้ว่าเป็นบ่อน้ำสาธารณะที่มี “ดีหมา” ทำด้วย “เตห๊ะ”(กาบหมากหรือกาบหลาวอิน)ไว้สำหรับคนเดินทาง

ในอดีตการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างชุมชนจะมีเส้นทางหลักอยู่ ๒ เส้นทางคือ ทางน้ำ (แม่น้ำเทพา) และทางบกโดยการไ้ใช้ช้าง ม้าเป็นพาหนะ เดินเท้า ในการเดินทางสู่จุดศูนย์กลางคือ ตลาดนัดเทพา (ตลาดแขก ในเขตเทศบาลตำบลเทพาในปัจจุบัน) พวกเหนือไกลออกไปทางทิศใต้ของเทพาอย่างโหม (ชาว) สะบ้าย้อย เขาแดง หุ้งโพธิ์ ท่าไทร ลำไพล หากจะเดินทางก็ใช้การล่องเรือจากต้นน้ำลงมาแะค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนบริเวณสองฝั่งน้ำเรื่อยลงมาจนถึงตลาดเทพา หรืออีกด้านหนึ่งที่ไม่สามารถชุมชนอยู่ห่างไกลจากแม่น้ำก็ใช้การเดินทางด้วยเท้านำสินค้าบรรทุกหลังช้าง หลังม้าหรือหาบ แบบ คอน ทูนเดินทางกันเป็นกลุ่มข้ามคลองลำพิละ(ต้นน้ำจากตำบลวังใหญ่) ผ่านหน้ามัสยิดฟูลาสนาอิม ผ่านหน้าวัดสุริยาราม (วัดหน้าสถานี) ข้ามทางรถไฟไปก็จะเจอการต้อนรับและอภัยชัยอันอบอุ่นของพี่น้องแขกและพี่น้องจีน ซึ่งโหมวังใหญ่ เกาะสะบ้า รวมถึงโหมน้ำขาว จะนะ ก็ใช้วิธีการในลักษณะเช่นนี้เดินทางเข้าสู่ศูนย์กลางแห่งวิถีชุมชนที่เรียกว่า เอาผัก เอาหญ้า เอาปลา เอาไก่ มาแลกข้าว แลกเคย (กะปิ)

จะเห็นได้ว่ารูปแบบและวิธีการเดินทางในอดีตนั้นไม่ว่าจะเป็นเพื่อการค้าขายหรือการเยี่ยมชมซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางนานข้ามวันข้ามคืน ทำให้เกิดวัฒนธรรม “เกล” หรือ “ผูกเกล” ขึ้น ซึ่งจะเป็นการผูกน้ำใจของคนพื้นที่หนึ่งกับคนอีกพื้นที่หนึ่งที่จะให้การเคารพนับถือกันช่วยเหลือกันเสมือนญาติพี่น้อง และจะมีการสืบทอด “เกล” กันต่อ ๆ กันมา สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ตามวิถีที่แท้จริงของ “เกลควน” “เกลอนา” และ “เกลเล” ที่ผูกสัมพันธ์ร้อยรัดกันด้วยน้ำใจและความโอบอ้อมอารีต่อกันนานนับหลายชั่วอายุคน

หากแต่วันนี้เมื่อความเจริญถึงระดับที่เราสามารถสื่อสารด้วยเทคโนโลยีที่จะเอื้อให้เราเกิดความสัมพันธ์ได้อย่างลึกซึ้งได้ง่ายกว่าในอดีต เรากลับพบว่าความสัมพันธ์ของเรานับวันยิ่งห่างกันไปมากยิ่งขึ้น เหมือนหนึ่งว่าเราคือสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวที่มีอยู่บนหน้าแผ่นดินนี้กระมัง

ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย

แพทย์แผนไทยเป็นศาสตร์และศิลป์ของการรักษาเมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือการป้องกันรักษาโรคที่ผ่านการสังเคราะห์จากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าโดยใช้พืชที่มีอยู่ในชุมชนหรือในพื้นที่ถิ่นฐานนั้นผสมผสานกันเข้ากับความเชื่อและหลักธรรมชาติที่ทำให้คนในอดีตมี “สมุนไพร” ใช้ในการรักษาโรคทั้งที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกร่างกาย ในระบบกล้ามเนื้อ กระดูก เส้นเอ็น หลอดเลือดต่าง ๆ ซึ่งนอกจากสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคแล้วยังรวมไปถึงการนวดแผนโบราณเพื่อเป็นการคลายเส้น กระตุ้นระบบไหลเวียนของเลือด การชดเชยของเส้นเอ็น กล้ามเนื้อต่าง ๆ

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

ด้วยภูมิปัญญาเหล่านี้ทำให้เราต้องเชื่อและยืนยันได้ว่าสิ่งเหล่านี้ “เป็นจริง” เช่น

- การป้องกันเมารถ เมาเรือ เมาเครื่องบิน ให้นำพริกขี้หนูสด ๑๐ เม็ดห่อใส่กระดาษใส่กระเป๋าเสื้อ
- พริกขี้หนูเข้าตา ให้ออมเกลือเม็ดหรือเอากลิ่นเม็ดตบลงลิ้น
- เมาเห็ด เมากลอย ให้อินลูกพลา (ลูกปลับพลา)
- ปวดหัว ใข้ใบยอสดใส่ในน้ำร้อนประมาณ ๕ นาที เอาใบยอมาปะที่หน้าผาก
- กินเข็ดมูน (บอระเพ็ด) กับลูกแว้ง (มะเขือพวง) จะไม่มีรสขม
- กินมังคุดหลังกินทุเรียนจะดับกลิ่นทุเรียนได้
- ดับกลิ่นสะตอด้วยการกินถั่วฝักยาว หรือมะเขือเปราะ
- กลิ่นเหล้าดับกลิ่นด้วยขอยคยามู(ฝรั่ง)อ่อน
- ขี้เหล็กจะไม่ขมเมื่อต้มกับใบยอป่า หรือใบย่านาง
- ถูกหมามุ่ยคัน ใ้กินลูกมะขามป้อม
- พริกขี้หนูเข้าตาให้อ่าน้ำเย็นรดหัวแม่เท้า
- อาหารอันตราย กินแล้วอาจตายได้ เช่น ห้ามกินมังคุดกับน้ำตาลทราย ห้ามกินแตงโมกับลูกเป็งหรือดาแป (เป็งข้าวหมาก) ห้ามกินลูกเหม็น(มังเร)กับน้ำตาลทราย หรือห้ามแกงนกเป็ดล่ากับขอดกระพ้อ เป็นต้น

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

งานศิลปกรรมเป็นอีกหนึ่งของภูมิปัญญาที่สะท้อนให้เห็นถึงสุนทรียภาพท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยคุณค่าแห่งความงดงามเหล่านี้ปรากฏแฝงอยู่ในเครื่องมือเครื่องใช้ ภาชนะเครื่องจักสาน ของเล่น การละเล่น วรรณกรรมหรือแม้กระทั่งปริศนาคำทาย ภูมิปัญญาที่ปรากฏจะเกิดขึ้นตามวิถีแห่งชุมชนทั้งการสืบทอด การทดลอง การสังเกต การเรียนรู้ ภายใต้อัฒติทางกายภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น

ภาพจากอินเทอร์เน็ต

- งานหัตถกรรม เช่น เสื้อผ้า ลวดลายบ้านเรือน เครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์ล่าสัตว์ดักสัตว์ ดีหมา เฒอ แกะ ฆะหา หรือฆะฮา (๒๕ : แท่งไม้สำหรับรองอ่านอัลกรุอ่าน)
- งานจักสาน เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้วัสดุหรือพืชในท้องถิ่น อาทิ เคย ไม้ไผ่ จาก ดอกหญ้า กระจูด ย่านลิเภา (ลิเกา) คล้า ไชมะพร้าว ไชโหนด เป็นต้น
- การละเล่น เช่น ซัคราว หมาชิงเสา ตีจับ จี่ม้าส่งเมือง เคย ชิโป (ปิดตาถักซ่อน) เป็นต้น
- ของเล่น เช่น ลูกข่าง ขาข้างหรือทองสูง หมากขุม ลับ โฝง กุบกับ บื้อบื้อ เป็นต้น
- การแสดง เช่น หนังสติ่ง มโนรา ลิเกสุลุ สีละ เป็นต้น
- ปริศนาคำทาย

ขอขอบคุณ ภาพ(บางภาพ) จากอินเทอร์เน็ตที่อนุญาตให้ใช้เพื่อการเรียนรู้